

Արգարե 1601ին Պետրոս Կարկանեցի  
և Յովնաննէս Այնթապցի կը մաքառէին  
Կիրիկիոյ աթոռին շուրջը (Գաբաշէ, էջ  
329-331) և Կ. Պոլսոյ պատրիարքի հան-  
գամանքով Գրիգոր վրդ. Կեսարացի պար-  
տաւոր էր միջամտութիւն մը ի պարտէ դնել:  
Գրիգոր Կեսարացի հազիւ մէկ տար-  
ւան պատրիարք ուրիշն գնաց Կիրիկիա:  
Ինքն կը պատմէ շարունակելով իր գիրը.

«Ի թուականիս Հայոց ՌԾԱ (= 1602) մայիս  
թիւ եկեալ հասի ի Կիրիկիացաց գաւառս. ի զղը-  
եակն, որ կոչի Վանկայ, զի անդ էր ամարայնոց  
կաթողիկոսարանի, եւ ի տեսնել զմիմանս  
ոչ սակաւ ուրախութիւն եղև մեզ և այլ քը-  
րիստոնէից, և եղև մնալ մեզ անդ լի օր, մա-  
յիս թիւ օրէն մինչև ի յունիսի ի՛ն օրն, և ժա-  
ղովեցան առ անարժանութիւն ի յաւանազունք  
և ամենայն զխաւարքն ժողովրդեան տան  
Կիրիկիաց և աղաչէին՝ վառն Աստուծոյ ու-  
ղիղ դատաստան արաւ ասելով, ըստ կանոնաց  
և ըստ հայրենի հրամանաց և աւանդութեանց  
տանն Հայոցն»:

Գրիգոր Կեսարացի իւր գործնական  
մարդ, ինչպէս են առհասարակ բոլոր կե-  
սարացիք, անշուշտ եպիսկոպոսութիւնը  
ձեռք բերելու համար չեւոթ ձեռագիր վկա-  
յական ի ձեռն ևնցաւ կ'ըսէ, հաստատելու  
համար Կիրիկիոյ աթոռին օրինականու-  
թիւնը և ընդհանրականութիւնը: Անիկա  
կը վկայէ թէ՝

«Տառն Կիրիկիաց հաստատութեամբ ունի  
զատու կաթողիկոսութեան մինչև ցայժմ և  
է այժմ նորենայ կաթողիկոս Տէր Յովնան-  
նէս, որպէս և մեզ ձեռնադրեցաք և տուաք  
զվկայական թուղթս ի ձեռն նորա, որ և հնա-  
գանդէն այսմ աթոռայ օրնեցոցին յԱստուծոյ  
և ամենայն սրբոց նորա և ի մէնջ, ամէն: Իսկ  
անհնազանդքն և հակառակողքն և իշնամիքն  
այսմ սրբոյ աթոռայս դատապարտիցին յԱ-  
ստուծոյ և յամենայն սրբոց նորա և անիծեալք  
լիցին ի կիսանս և ի մահ: և չունի օք ի իսա-  
նութիւն այլ և այլ տեսիլ այս սրբոյ իւսա-  
աբորի աթոռայ, ոչ ի մերոց և յօտարաց: Իսկ  
եթէ ընդդիմանան բանիւք կամ թղթով կամ  
այլով իւրիւր, անիծեալ լիցին կրկին անգամ  
յԱստուծոյ և յամենայն սրբոց նորա, իսկ ըն-  
դունողքն սորա օրնեալ լիցին յԱստուծոյ և  
յամենայն սրբոց նորա և ի մէնջո (տե՛ս, նոյն  
էջ 61-62):

Ա. ԱԼՊՅԱՆԻԱՆ

(Շարունակելի) (3)

## ԲԱՆԱՄԻՐԱԿԱՆ

### Ս Ի Ր Ա Ք Ա Յ

Հին ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սիրաքայ իմաստութեան երկու հին  
հայ թարգմանութիւնները ծանօթ են մին  
Ջօհրապեանի<sup>(1)</sup> և միւսը Բագրատունիի<sup>(2)</sup>  
հրատարակութեամբ: Երրորդ թարգմանու-  
թիւն մըն ալ կատարած է Ոսկան Վարդա-  
պետ, Վուլգատայի վրայէն, իր ժամանա-  
կին լատինաբան անհարազատ հայերէնով,  
և հրատարակած է իր Աստուածաշունչին  
մէջ<sup>(3)</sup>: Մեր ներկայ յօդուածին մէջ պիտի  
գրադինք առաջին երկու թարգմանութիւն-  
ներու ներկայացուցած կարգ մը հարցե-  
րով միայն:

Ժամանակ. — Առհասարակ Ե. դարու  
առաջին կիսուն թարգմանուած կը նկատու-  
ուի<sup>(4)</sup>: Սիրաքայ Գրքին այն օրինակը, որ  
նախ առանձին տպուած է Վենետիկի մէջ,  
1633 ին<sup>(5)</sup>, և ապա Բագրատունիի Աս-  
տուածաշունչին մէջ 1860 ին: Սիրաքայ  
Գրքին 1833 ի հրատարակութեան Յուսա-  
նաքանը գրողին տեսութեամբ՝ նախնի հարց  
Թարգմանութիւն է սա. «Եւ զի անշուշտ սա  
և առ ի նախնի հարցն մերոց գոյր թարգ-  
մանեալ, և թէ սա նոյն ինքն է առ ի նո-  
ցանէ թարգմանեալն, վկայեն ոչ միայն ե-  
րանելայն խոսքովայ և որդոյ նորին տա-  
տուածայնոյն Գրիգորի նարիկացւոյ ան-  
գատին ամեալ վկայութիւնքն ըստ իմաս-  
տից, այլ հաւաստիք ևս օրբոյն Մովսէսի

(1) Աստուածաշունչ Մատեն, 1805, Վենետիկ,  
Յուսելուած, էջ 2-12:

(2) Գիրք Աստուածաշունչի, Վենետիկ, 1860,  
էջ 681-704:

(3) Աստուածաշունչ, Ամստէրտամ, Ներապա-  
րանում սրբոյն էջմիածին. 1666, էջ 146-168, ի-  
ջաճամարի երկրորդ քառնին մէջ, — Նոյնը արտա-  
տպած է Միխիթար Արքայ, 1733 ին. իր խաւարով  
հրատարակուած Աստուածաշունչին մէջ, «ի վէնե-  
տիկ քաղաքի, ի Տպարանի Անտոնի Պոնթոյի»:

(4) Տես. Դասական Հայերէնը եւ Վիեննական  
Միխիթարեան Դպրոցը, Ն. Ներսիս վ. Ակիբեան,  
Վիեննա, 1932, էջ 38 և 50:

(5) Մենք ձեռքի տակ ունեցանք 1878 ի հրա-  
տարակութիւնը:

կորենացւոյ յառաջին գիրս Պիտոյիցն (Բ. օրինակ) բերեալ անտի իմաստն՝ յար եւ նման ըստ բառից, թէ ճշարտեալմ հաւատարիմ՝ դեղ կենացն (Սիրաք, գ. 16)»։ Այս յետնագոյն վկայութիւնները սակայն չեն զօրեր մինչև Ոսկեղար վերացնելու թարգմանութեան ժամանակը։ Դժուր է ասել նոյն հեղինակը կը գրէ։ «Հանգիւրծ այսու տմենայնիւ հւ նախնի ռակեղինիկ դարուն ոճ շարագրութեան ի սմա երեւալ, ի բաց առնէ դամենայն երկրայութիւն» (էջ 9)։ Յիւրաւի ընտիր ոճ և ճախ հայկաւրանութիւն ունի Սիրաքայ հայ թարգմանիչը, բայց կիրարկուած յետնագոյն տարբեր կը ցուցնեն թէ Աստուածաշուշնի միւս գրքերու թարգմանութեան ժամանակէն հետեւ է ան։

Ե. Ե. Գուրեան<sup>(6)</sup>, Սիրաքայ Գրքին մի քանի նորագիւտ գլուխներուն հրատարակութեան առթիւ կը գրէ. «Սիրաքի թարգմանութիւնը Ե. գարու վերջին քառորդին կատարուած կը թուի մեզի. վասն զի՝ բաղդատմամբ Առակաց գրքի թարգմանութեան՝ տկար է լեզուին»։ Եւ կը թուէ տասնեակ մը բառեր որոնց գոյութիւնը կը նպաստէ իր տեսութեան։ Այդ բառերը կը գնենք հոս, նշանակելով տեղերն ալ։

բարերանիլ ԼԹ. 41  
բռնել(7) Զ. 28, ԻԶ. 10, ԼԱ. 2  
իմացութիւն ԻԲ. 19, ԻԵ. 7  
իւրաքանչիւրոց (յոգն. հոլովումով) ԺԷ. 12  
ծերոյթ Զ. 18  
հրամայիլ Գ. 22  
հրաշալի առնել Ժ. 16  
մեղադրել ԺԱ. 7, ԻԹ. 6  
մտածութիւն Գ. 26, Խ. 2, ԽԲ. 20  
չթալ Ժ. 29  
Աստեղ վրայ կրնանք թերեւ աւելցնել հետեւաշիններն ալ,  
գիտաստութիւն<sup>(8)</sup> ԻԱ. 16  
գոհացողութիւն ԺԷ. 25, ԼԹ. 20  
զանազանութիւն ԼԳ. 28, ԽԳ. 25  
զգայութիւն ԻԲ. 24  
իմացում ԼԵ. 23

(6) ՍԻՈՆ. 1927, էջ 246։

(7) Երեք անգամ, Ե. Ե. Գ. սխալմամբ «հ անգամ» ըսած է։

(8) Այլուր չէ գործածուած այս նորանշան բառը, թերեւս գրի մէկ սխալին արդիւնքն է՝ յաջորդող «իմաստնոյ» բառին ազդեցութեամբ։ Յոյնը

վարժումն ԼԹ. 11

քաջագարդութիւն ԽԵ. 7

և ընդունիլ Դուրեանի տեսութիւնը թարգմանութեան ժամանակին վերաբերմամբ։

Զօհրապեան իր տպած օրինակին մասին կը գրէ իր Նախաբանութեան մէջ<sup>(9)</sup>. «Վարի զանազանութիւն տեսանեմք ոճոյ շարագրութեան յայլոց նմանատիպ գրոց անտի՝ զոր արարին Նախնի թարգմանիչ մեր, մինչ զի և ո՛չ նոցին կրասերագոյն աշակերտաց համարձակելի է մեզ ընծայել. բայց կարծել իմ է բաղձօք յետոյ՝ ի նուազութեան տեսի ընտիր հայկաւրանութեան հայթհայթեալ իցէ թարգմանութեան նորա»։ Զօհրապեանի կարծիքին համաձայն կու գայ Կոնիլիք<sup>(10)</sup>, որ օթերեւս Ը. գարուն թարգմանութիւն կը համարի սոյն գրուածքը։

Այս կարծիքն ընդունելու կը վարանինք մենք, տեսնելով որ ներկայ թարգմանութեան լեզուն նախնական է, և ոչ միայն յետակադրեան բառեր և բացատրութիւններ, որոնք Ը. գարուն սովորական պիտի լինէին, կը պակսին հոս, այլ և միւսին պարունակած՝ ըսենք նորաբանութիւնները չունի. և աստեղ փոխաբէն, թարգմանելու պարագային, աւելի պարզ և սովորական բառ մը կիրարկած է, ինչպէս.

Բագր.

Զօհր.

Գ. 22.- հրամայիլ հրամայել  
Զ. 18.- ծերոյթ ծերութիւն  
ԻԱ. 16.- գիտաստութիւն<sup>(9)</sup> գիտութիւն  
ԻԲ. 19.- իմացութիւն իմաստութիւն, ևայլն։

Բացառութիւն են երկու բառեր.

անպատմելի ԺԷ. 1. և

փետրաւից ԼԱ. 18,

այս վերջինը յայտնապէս յետասմուտ հոտաւածի մը մէջ<sup>(11)</sup>։ Իսկ «անպատմելի»ին

կ'ըսէ γυναιξ = գիտութիւն, ինչպէս ունի Երուսղէմի թիւ 2558 Ձեռագիր Աստուածաշունչը, գրուած ԲԿԴ. Թուին։ Հետեւաբար Հայկազեան Նոր Բազիրքի Յաւելուածին մէջ սեղ գրաւոց «գիտաստութիւնը» ցնչիլի կրնանք նկատել։

(9) Աստուածաշունչ Մատեան. Հատոր Առաջին, 1805, Վենէտիկ. էջ 20։

(10) «Arm. Version of the OT.», — J. Hastings, Pict. of the Bible, Vol. 1., 1900, էջ 153։

(11) Յետասմուտ հատուածներու մասին կը խօսինք ստորև։

Ներկայութիւնը կրնայ վերապրուիլ յետ-  
նադոյն ընդօրինակողներու:

Բովանդակութիւնը. — Զօհրապեանի Սի-  
րաքին բովանդակութիւնը շատ նեւաւ է  
համեմատելով Բագրատունիի հրատարա-  
կածին հետ, թէև այս վերջինն ալ բաւա-  
կան պահասաւոր է, մանաւանդ գրքին  
վերջին մասերու մէջ: Այնուհանդերձ Զօհ-  
րապեանը ունի կարգ մը տուեանք եւ հատ-  
ուածներ որոնք կը պակսին Բագրատու-  
նիի մօտ. ահաւասիկ.

- Գլուխ Ը. 1-22, պակասաւոր
- » ԺԱ. 15-16,
- » ԺԳ. 11, 22, 24
- » ԺԷ. 15
- » ԼԶ. 4 (= Բագր. ԼԳ. 4)
- » ԼԷ. 9-34, պակասաւոր
- » ԽԲ. 26
- » ԽԳ. 9-36, պակասաւոր

Բացի վերոգրեալներէն Զօհրապեանի  
Սիրաքին մէջ կը տեսնենք աւելի կամ  
նուազ ընդարձակ հինգ հատուածներ ալ,  
որոնց առաջինը կայ օտար բնագիւղներու  
մէջ, իսկ մնացեալները հայ բնագրին վրայ  
աւելցուած յետամուտ ներմուծումներ կը  
թուին. այսպէս.

1. — ԺԶ. 15 հատուածը, «Չօխրտ փա-  
ռաւորն . . . ի մէջ մարդկան», կը գտնուի  
կարգ մը յոյն, ասորի եւ եբրայերէն ձե-  
ռագիրներու մէջ, և ձեռն ու խորքէն կ'ի-  
մայտար որ վաւերական չէ:

2. — ԺԶ. 19, «զի բազում են . . . եւ  
ոչ լիանայ». միւս լիզուներու մէջ չ'երե-  
ւիր, կը թուի թէ հայերէնին յատուկ է:

3. — ԺԷ. 12, «Չարն գշարութիւն ու-  
տոյց . . . յաշտարակն վաղափուր»: միւս-  
ները չունին, յատուկ է մերինին:

4. — Ի. 28, «Որդեակ պահեա . . . ա-  
նէծք նորոգ». միւս բնագիրները չունին,  
մերինին յատուկ յետնադոյն յանելուած  
մը կը թուի: Այս տողերը, որ վերջաւո-  
րութիւնը կը կամեն ներկու Սիրաքներու  
հասարակայն եղող երկրորդ հատուածին<sup>(13)</sup>,  
նոյն ձեւով կը գտնուին թէ Զօհրապեանին  
և թէ Բագրատունիին մէջ:

5. — ԼԱ. 18, «Զի եթէ դու բարի կա-  
միս . . . յայտու խրատեսցի նա»: Ասիկա  
ամենէն երկար հատուածն է, որուն հա-

մապատասխան տեղը բոլորովին տարբեր  
տուեանք կան միւսներուն մէջ. հետեւաբար  
այս գրուածն ալ մերինին սեղական յա-  
ւելուած մը պիտի համարուի:

Բագրատունիի Սիրաքը իւրաքանչիւր  
գլուխի մէջ աւելի կամ նուազ թուով հա-  
մարներ ունի որոնք չկան Զօհրապեանին  
մէջ: Աւելորդ կը նկատենք հոս թուել զա-  
նոնք:

Նրկու հատուածներ ալ կան որոնք նոյն  
են երկու թարգմանութեանց մէջ. Ա. 1-8,  
և ԺԸ. 30 — Ի. 28<sup>(14)</sup>: Այս հատուածները  
մաս կը կազմեն Զօհրապեանի օրինակին  
և անկէ անցած են Բագրատունիի բնա-  
գրին: Իբրեւ ապացոյց կրնանք մատնա-  
շել ոճին ընդհանուր նմանութիւնը: Բագ-  
րատունիի հրատարակած օրինակը Յոյն  
ընդարձակ բնագրին գտագահեալով թարգ-  
մանութիւն մը կը ներկայացնէ, մինչդեռ  
Զօհրապեանի օրինակը լի է անհամար կըր-  
ճատումներով և զիջումներով: Խնդրոյ ա-  
ռարկայ երկու հատուածներու բովանդա-  
կածը կրճատեալ բնագիր մըն է և հետե-  
ւաբար հարապատ մասը Զօհրապեանի օրի-  
նակին: Ասոր վրայ կրնանք աւելցնել նաեւ  
Ի. 28 համարի վերջամուտ յաւելուածին  
պարագան: Այդպիսի յաւելուածներ Բագ-  
րատունիի Սիրաքը այլուր չունի, մինչ-  
դեռ Զօհրապեանը քանի մը հատ ունի,  
ինչպէս տեսանք վերեւ:

Բագրատունիի հրատարակած Սիրաքն  
ալ, ինչպէս ակնարկեցինք, թերի է, չու-  
նի Ը. ԼԶ. ԼԷ. ԽԲ. 25 — ՄԱ. գլուխնե-  
րը: Ս. Յակոբեանց Զեռագիրներէն թիւ  
2558 Աստուածաշունչին մէջ գտնուեցան  
այդ պահից դուրսներէն մի քանին, ԽԲ.  
25 — ԽԶ. 6, և հրատարակուեցան Ե. Ա.  
Դուրեանի կողմէ<sup>(15)</sup>:

Դասաւորում. — Սիրաքի յոյն ձեռա-

(13) Կ'արժէ դիտել որ Զօհրապեանի Սիրաքին  
մէջ հոս, Ի. 28 եւ 29 համարներուն միջեւ. ինոր  
գրով խորագիր մը կայ. «Տան օտակաց. երկրորդ»:  
Մեր Զեռագիրն ալ «անէծք նորոգ» բառերէն յետոյ  
ուրի տուեր յ. Կ. Գ. Իսմէ երկրորդ առակացն Սի-  
րաքայ: (Ընդգծեալ բառերը կազմութեամբ) Ասով  
թերեւս կրնայ բացատրուիլ ԺԸ. 30 — Ի. 28 հա-  
մարներուն նշումները՝ իբրեւ գրումսի վերջա-  
ւորութիւնը, ինչպէս ակզբն ալ մի քանի համար.  
Ա. 1-8, նոյն է երկու օրինակներուն մէջ:

(14) «Նորագիւտ գլուխներ Սիրաքայ Գիրքին հին  
թարգմանութենէն», ՄԻՌ, 1927, էջ 246-250:

(15) Այս մասին տես վարը:

գիրները ունին հասարակաց սխալ մը, այսինքն ԼԳ. 16 — ԼԶ. 13 հատուածը տեղափոխելով մասն է Լ. 26ի և ԼԱ. 1ի միջև: Բացառութիւն է թիւ 248 կոտեքսը, որ հաւանաբար վերահաստատուած է յատին թարգմանութեան համեմատ, ուր բնական կարգը պահուած է, ինչպէս է ասորական թարգմանութեան մէջ ալ<sup>(15)</sup>: Մեր զոյգ թարգմանութիւններն ևս այդ տեղափոխութեամբ կը ներկայանան մեզի: Միայն թէ Զօհրապետին և Բագրատունիի մէջ գլուխներու թուումը իրարու անհամաձայն է: Առաջինը Լ.էն յետոյ կը թուէ ԼԳ. (16-31), ԼԳ. ԼԵ. ԼԶ. ԼԱ. ԼԲ. ԼԳ. (4-16), ԼԷ., մինչ երկրորդը ԼԱ. . . ԼԵ. և չունենալով ԼԶ. և ԼԷ. գլուխները, ԼԵ.էն յետոյ կը գնէ ԼԸ.:

Ստորև կը դնենք հայերէն երեք թարգմանութեանց համապատասխան հատուածները, Ոսկանինը կը ներկայացնէ ուղիղ դասաւորութիւնը, որուն համաձայն կարելի է կարգաւ միւսներն ալ, այսպէս.

| Ոսկան    | Զօհր.           | Բագր.                    |
|----------|-----------------|--------------------------|
| ԼԱ. 1-42 | ԼԱ. 1-42        | ԼԳ. 1-42                 |
| ԼԲ. 1-28 | ԼԲ. 1-4         | ԼԵ. 1-24                 |
| ԼԳ. 1-33 | ԼԳ. 4-15; 16-31 | Լ. 16-33 <sup>(16)</sup> |
| ԼԴ. 1-31 | ԼԴ. 5-31        | ԼԱ. 1-31                 |
| ԼԵ. 1-26 | ԼԵ. 1-26        | ԼԲ. 1-26                 |
| ԼԶ. 1-28 | ԼԶ. 1-13        | ԼԳ. 1-13                 |
| ԼԷ. 1-34 | ԼԷ. 7-34        | —                        |

Կանոնականութիւնը. — Սիրաքայ Գիրքը մաս չէ կազմած մեր Կանոնին, այս մասին ապացոյցներ չառ են: 1) Եկեղեցւոյ մէջ չի կարդացուիր: 2) Նախադրութիւն և Գլուխակարգութիւն չունի. մինչ Աստուածաշունչի մի, ու գրքերուն մեծագոյն մասը ունի Նախադրութիւն և Գլուխակարգութիւն միադամայն, և փոքր մաս մըն ալ ունի լոկ նախադրութիւն. ինչպէս, Հոռութ<sup>(17)</sup>, Եսթիր, Յուդիթ, Տովիթ, Երզնկաց, Յովբ, և Բ Եղբ<sup>(18)</sup>: 3) Յաճախ տառնձին զբուած

է. Աստուածաշունչի հին ձեռագիրներուն մէջ կը պակսի և նորոգոյններուն մէջ միայն կ'երևի: 4) Միտն կաթողիկոսի օրով (767-775) Պարտաւի մէջ գումարուած Ժողովը Հին Կտակարանի Կանոնական Գրքերը թուելէ յետոյ Սիրաքի համար կ'ընէ. «Եւ որտաքուստ պատգամաւորեսցի յօստուցանել զձեր ժանկունս զօսումն բաղամոման» Սիրաքայ իմաստութիւնն: Այս ամէնը կը ցուցնեն թէ հին ժամանակ մեր Կանոնէն զուրս մնացած է Սիրաք, և մեր Աստուածաշունչներուն մէջ Սողոմոնի Իմաստութեան առնթրիք իր զիրքը գրուած է առաւելապէս շնորհիւ Ոսկան վարդապետի, որ իր հրատարակութեան մէջ ներմուծած է զայն հետեւողութեամբ վաւարատայի: Իրմէ յետոյ նոյնպէս ըրին Սիրթար Սրբայ և Հ. Ա. Բագրատունի ևս իրենց հրատարակութեանց մէջ, և այսօր միւս երկրորդականոն Գրքերէն գրեթէ չի զանազանութիւն իմաստութիւն Յետուայ օրով Սիրաքայ:

ՄՈՎԱԿԱՆ

Անթրիքսա

## ՆՕԹԲ ԵՒ ՆԻՇԲ

«Միտն» Աղբիւրի թիւը Մարտի վերջին օրերուն մամոյ տակ էր արդէն, երբ ձեռագրերի Մարտ 28 — Աղբիւր 1 չորս թիւերուն մէջ երեցաւ Գ. Աղբաւեանի պատասխանը՝ Հոգեւոյն Նշիչ Գատրիարք Դուռնանի վրայ Մատենադրութեան Պատմութեան մասին իր գրախօսականին առթիւ: «Միտն» Մարտ թիւին մէջ մեր ըրած շնորհաւորումներն:

— Առաւելագոյն է պատել՝ զոր կ'ընէ անմեր գրութեան, հանրային տեսակետից ուշադրաւ գտնելով զայն, այս բացատրութիւնը՝ իր կողմէ անոր տալ ուղուած առումով իմացուած պարագային անգամ, մեր շնորհակալութիւնը այս մասին:

— Իր գրախօսականին վերաբերմամբ մեր ըրած շուրջ 38 նկատողութիւններուն մէջ քանի-ովը միայն էր հաճի զբաղիլ մեր քննադատը, հաւանաբար կարեւորագոյնները համարելով զանոնք, կամ դուզէ յնդհանուրն ակնարկով մը նայիլ ուղեղով ամէնուն վրայ... Այս վերջին պարագային առթիւ հարկուոր է ասկայն մատնանել թէ զիտելու այդ կերպը վրիպեցնող է ոչ միայն դիտողին, այլ նաեւ աննց համար որոնց կ'ուզուի զիտուածը զիտել տալ, այսինքն ընթերցողներու մեծամասնութեան: Իրարու անհանգիստ կէտերէ անպատճառ ընդհանրացում կաւմելու հնդէ ի վերջոյ բռնազբօսումի կը յանգի:

(15) Sbu. Les Livres Apocryphes de L'Ancien Testament. Trad. Nouvelle, Avec Notes et Introductions, Société Biblique de Paris, 1909, էջ 393:

(16) Բագրատունի Լ. 1-26ին իր անընդհատ շարունակութիւն ունի վերստին 16-33. այս վերջինին կ'անարկները հոս:

(17) Վերոյիշեալ Զեռագրին մէջ Հոռութի Նախադրութեան վերջը կ'ընէ. «Եւ ի սմա զլուխք ո՛չ քաժանին»:

(18) Մեր ակնարկած Զեռագրին մէջ կան «Գլուխք ԲԳ. Եղբայ»: